

Отримано: 27 серпня 2017 р.

Прорецензовано: 04 вересня 2017 р.

Прийнято до друку: 12 вересня 2017 р.

e-mail: o.m.momot@gmail.com

DOI: 10.25264/2311-5149-2017-6(34)-58-61

Момот О. М. Генезис транснаціонального банківського капіталу / О. М. Момот // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. – Острог: Вид-во НУ«ОА», вересень 2017. – № 6(34). – С. 58–61.

УДК: 336.71

JEL-класифікація: G15, G24

Момот Олександр Михайлович,

*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і банківської справи,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»*

ГЕНЕЗИС ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ

Розглянуто ретроспективу розвитку транснаціонального банківського капіталу від грошової форми промислового капіталу до фінансового капіталу, що знаходиться під управлінням транснаціональними банками та є компонентом глобального капіталу. Виділено специфічні особливості поняття «капітал» і критично проаналізовано підходи вчених до його тлумачення. Запропоновано авторське трактування капіталу та виконано його проєкцію на поняття «транснаціональний банківський капітал».

Ключові слова: капітал, грошовий капітал, позиковий капітал, фіктивний капітал, фінансовий капітал, банківський капітал, транснаціональний банківський капітал.

Момот Александр Михайлович,

*кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов и банковского дела,
Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»*

ГЕНЕЗИС ТРАНСНАЦИОНАЛЬНОГО БАНКОВСКОГО КАПИТАЛА

Рассмотрено ретроспективу развития транснационального банковского капитала от денежной формы промышленного капитала к финансовому капиталу, что находится под управлением транснациональными банками и является компонентом глобального капитала. Выделены специфические особенности понятия «капитал», а также критически проанализированы подходы ученых к его толкованию. Предложено авторская трактовка капитала и выполнено ее проєкцию на понятие «транснациональный банковский капитал».

Ключевые слова: капитал, денежный капитал, заемный капитал, фиктивный капитал, финансовый капитал, банковский капитал, транснациональный банковский капитал.

Aleksandr Momot,

*Ph.D. in economics, Associate Professor at the Department of Finance and Banking,
Higher Education Institution of Ukoopspilka «Poltava University of Economics and Trade»*

THE GENESIS OF TRANSNATIONAL BANKING CAPITAL

Within the research the author analyses the retrospective of the transnational bank capital forms development from the monetary form of industrial capital to financial capital managed by transnational banks as a component of global capital. Specific features of the concept «capital» are singled out, and approaches of scientists to its interpretation are critically analyzed. Author's interpretation of capital is proposed and its projection on the concept of transnational bank capital is carried out.

Key words: capital, money capital, borrowed capital, fictitious capital, financial capital, banking capital, transnational banking capital.

Постановка проблеми. Формування адекватних уявлень про економічну природу транснаціонального банківського капіталу передбачає поглиблене дослідження процесів його генезису. Специфічність конотації поняття «капітал» пов'язана з різноманітністю сутнісних характеристик різних складових цієї дефініції, множинністю форм реалізації капіталу, що породжує багатозначність тлумачень його змісту. Складність, мінливість поняття «капітал» обумовлює актуальність подальших наукових досліджень у напрямі поглиблення розуміння його сутності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій економічній літературі досі немає всебічного теоретичного обґрунтування сутності поняття «транснаціональний банківський капітал». У процесі розвитку економічних відносин зміст поняття «капітал» постійно трансформується і доповнюється, з приводу чого серед учених-економістів ведеться наукова полеміка. Окрему увагу різним складовим сутності капіталу приділяють у своїх працях такі вітчизняні та закордонні дослідники: І. Т. Балабанов, О. Г. Біла, І. А. Бланк, Є. Ф. Брігхем, С. В. Моїсєєв, В. М. Опарін, А. М. Поддєрьогін, Л. І. Чернікова та

інші. Окремі характеристики капіталу, що відображають особливості його функціонування з різних боків, тісно пов'язані між собою, що вимагає їх комплексного, системного відображення під час розкриття економічної сутності транснаціонального банківського капіталу.

Метою статті є з'ясування сутності транснаціонального банківського капіталу на основі висвітлення його генезису та виявлення специфічних рис, що характеризують різні боки цього поняття.

Виклад основного матеріалу. Термін «капітал» (із лат. *capitalis* – основний, головний) у буквальному перекладі означає «головна цінність, головне майно» [1, с. 437]. У широкому розумінні до капіталу відноситься все, що здатне приносити дохід, а також ресурси, створені людьми для виробництва товарів і послуг.

Розглянемо зміст поняття капіталу через характеристику його властивостей. Як відомо з економічної теорії, капітал є обмеженим ресурсом, який має: здатність до накопичення; ліквідність, тобто здатність незалежно від своїх предметних форм, перетворюватися в грошову форму; конвертованість, що проявляється в постійному перетворенні форм капіталу; здатність до самозростання вартості в процесі кругообігу капіталу.

Отже, якщо капітал не лишається в пасивному стані, а включений до динамічного процесу кругообігу вартості, в якому неперервно змінює свої форми, то капітал, як правило, не тільки відтворює свою вартість, але і приносить певну додаткову вартість, або прибуток. При цьому грошова форма капіталу є одночасно відправною і кінцевою точками руху вартості.

Таким чином, капітал є грошовим ресурсом, здатним до накопичення та примноження завдяки долученню до процесів відтворення і зростання вартості шляхом конвертації своїх форм.

Капітал перебуває в неперервному розвитку, що містить процеси його виникнення, становлення та якісного перетворення. Відповідно до класичної економічної теорії та її концепції трудової вартості промисловий капітал набуває трьох форм: грошової, виробничої і товарної. На певному етапі розвитку суспільних відносин товарна і грошова форми капіталу виокремлюються, на їх основі виникають торговий і позичковий капітали. Саме позичковий капітал стає базисом виникнення банківського капіталу.

Позичковий капітал є специфічним видом капіталу. Це капітал у грошовій формі, що став об'єктом кредиту. Особливість позичкового капіталу полягає в тому, що він передбачає передачу грошових коштів у тимчасове й оплатне користування, тому позичковий капітал приносить власнику дохід у формі відсотка. Це означає, що джерелом самозростання вартості позичкового капіталу є відсоток. Специфіка позичкового капіталу полягає також у його спроможності багаторазово примножувати свою вартість завдяки дії кредитного мультиплікатора, коли взятий у позику капітал реперозичається.

Слід звернути увагу на те, що завдяки функціонуванню банківських установ у позичковий капітал перетворюються такі грошові кошти, які без діяльності банку як фінансового посередника взагалі не реалізували би своєї додаткової споживчої вартості. Саме завдяки посередництву банку вільні (не зайняті у виробництві, торгівлі) грошові ресурси населення та інших суб'єктів господарювання мобілізуються та залучаються в кругообіг вартості, що робить можливим отримання додаткової вартості.

Із розвитком фінансового ринку властивість бути капіталом набувається не тільки грошима, але й іншими фінансовими інструментами, що призвело до появи фіктивного (титульного) капіталу – капіталу, який існує у вигляді цінних паперів, що приносять дохід їх власникові [2]. Позичковий і фіктивний (титульний) капітали разом утворюють фінансовий капітал суб'єктів господарювання. Існуючи спочатку у грошовій формі, фінансовий капітал за допомогою інфраструктури фінансового ринку вкладають у різноманітні фінансові інструменти з метою отримання доходу. Фінансовий ринок є своєрідним середовищем існування фінансового капіталу, на ньому здійснюються операції з різноманітними фінансовими активами, які опосередковують перерозподіл вільних грошових коштів різних економічних суб'єктів. Так, фінансовий капітал вкладають в іноземну валюту, банківські депозити, корпоративні цінні папери та інструменти державної позики, дорогоцінні метали тощо.

Формування і функціонування фінансового капіталу здебільшого забезпечують кредитний ринок і ринок цінних паперів, домінування яких залежить від моделі організації фінансового ринку. У країнах із «орієнтованою на банки» моделлю фінансового ринку, серед яких Німеччина, Франція та інші країни континентальної Європи, основним інструментом формування фінансового капіталу є банківські кредити. У країнах з «орієнтованою на фондовий ринок» моделлю фінансового ринку (США, Великобританія та інші країни англосаксонської групи) основним інструментом формування фінансового капіталу є цінні папери, через придбання яких відбувається проникнення вільних грошових капіталів з одних сфер і галузей економіки в інші та злиття цих капіталів.

Трансформація капіталу в історичній ретроспективі є закономірним результатом неперервного руху капіталу і його якісної еволюції, що триває і сьогодні. Капітал стає більш складним за структурою і за змістом. У фінансовому капіталі сьогодні переплітаються, крім банківського, торгового і промислового капіталів, й інші, так звані неречові форми капіталу: людський, інформаційний, інституційний, політичний і т. д.

Із розширенням сфери діяльності банківських установ збільшилися різноманітність і обсяги здійснюваних ними операцій. Діяльність банківських установ усе більше орієнтується на універсальність і глобальний характер. Банківський капітал усе частіше і все в більших масштабах спрямовується у нетрадиційні для нього сфери діяльності. Банки поступово розширюють спектр послуг, які надають, і освоюють нові нетрадиційні для них види діяльності (операції з нерухомістю, консалтинг, страхування, форфейтинг, факторинг та ін.). У результаті банки стали своєрідними «фінансовими гіпермаркетами».

Вагомий вплив на розвиток і трансформацію фінансового капіталу спричинює динамічний розвиток небанківських інститутів (страхових, інвестиційних, фінансових компаній, пенсійних фондів та ін.), завдяки їхній участі у функціонуванні фінансового ринку, роль цих організацій у розвитку фінансового капіталу стає все більш значимою.

У результаті світового обміну товарами, інформацією, знаннями та культурними цінностями, економіки різних країн стають більш взаємозалежними. Глобалізаційні процеси охоплюють усі сфери життя суспільства: економічну, політичну та культурну. Відбувається міжнародна міграція капіталу, людських і виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних і технологічних процесів, зближення та злиття культур різних країн. Особливо динамічно процес глобалізації відбувається в фінансовій сфері, де розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій є більш інтенсивним, ніж у промисловості і торгівлі.

Концентрація і централізація капіталу сприяє виведенню капіталу за національні межі окремих країн, з країн із його відносною надмірною кількістю у країни, де він знаходиться в дефіциті, але в надлишку, є інші фактори виробництва (праця, земля, корисні копалини), які не можуть бути раціонально використані у відтворювальних процесах через нестачу капіталу. Іншими мотивами транснаціоналізації банківського капіталу є: потреба в мобілізації більш значного обсягу фінансових ресурсів, більш ефективне і раціональне розміщення капіталу, диверсифікація ризиків, оптимізація оподаткування та ін. Зростання обсягів та інтенсивності трансграничних потоків капіталів веде до транснаціоналізації фінансового капіталу. Зворотним боком таких процесів є зростання ймовірності дестабілізації фінансової сфери, потенційна регіональна або глобальна нестабільність через взаємозалежності національних економік на світовому рівні, адже локальні фінансово-економічні кризи в певній країні можуть мати регіональні або навіть глобальні наслідки.

Підсумовуючи викладене, представимо місце транснаціоналізації банківського капіталу у формуванні глобального капіталу у графічному вигляді (рис.).

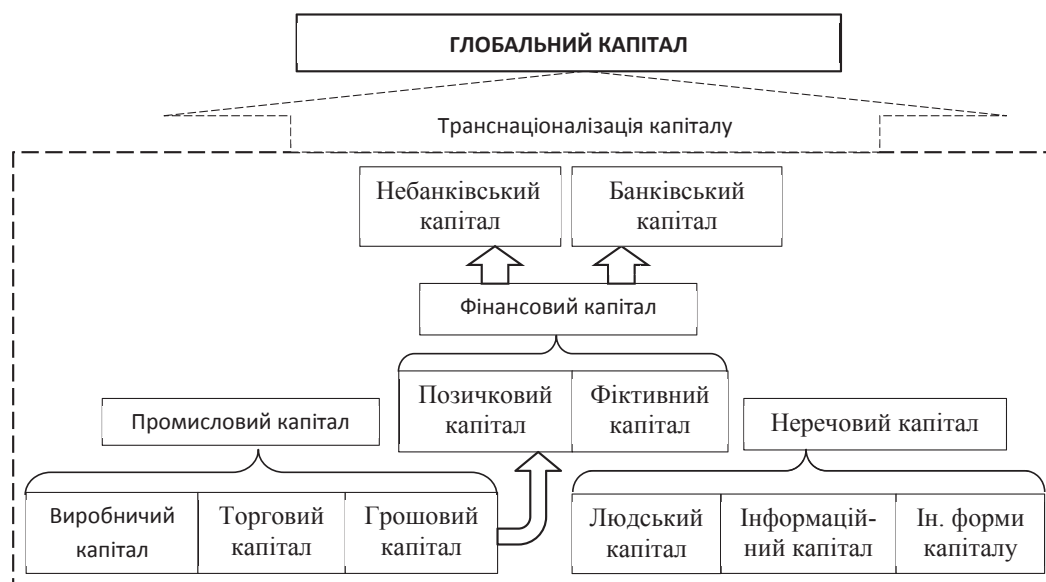

Рис. Місце транснаціоналізації банківського капіталу у формуванні глобального капіталу

Джерело: розробка автора.

Розкриваючи сутність транснаціонального банківського капіталу, слід глибше розглянути підходи вчених до тлумачення базового терміна «капітал». Одні вчені розглядають поняття «капітал» у широкому сенсі. Так, І. Т. Балабанов трактує капітал як «гроші, випущені в обіг, і доходи, що приносять гроші від цього обігу» [3]. Таке визначення є надто загальним, адже з нього залишається незрозумілим кому належать такі гроші, хто ними розпоряджається, з яких джерел вони отримані та на які цілі використані.

А. М. Поддєрьогін також пропонує узагальнене визначення капіталу – як «кошти, якими володіє суб'єкт господарювання для здійснення своєї діяльності з метою отримання прибутку» [4], не уточнюючи джерела формування та напрями використання коштів.

Другі вчені акцентують увагу на джерелах утворення капіталу. Так, О. Г. Біла характеризує капітал як «сукупні грошові ресурси, які використовує суб'єкт господарювання; авансований у господарську діяльність капітал власний, позичений і залучений у сукупності» [5]. Схожу позицію займає Є. Ф. Брігхем: капітал – це «необхідний фактор виробництва, що містить компоненти боргу, нерозподілений прибуток, привілейовані акції і звичайні акції» [6] та С. В. Моїсєєв: це «кошти суб'єкта господарювання, відображені в пасиві його бухгалтерського обліку. Водночас фінансовий капітал поділяють на власний, тобто сформований завдяки власним джерелам фінансових ресурсів, і позичковий, формування якого здійснюється завдяки позичковим фінансовим джерелам» [7]. Щодо останнього визначення зауважимо, що частина коштів суб'єкта господарювання, відображених у пасиві, може бути іммобілізованою, не брати участь у відтворювальних процесах та не приносити дохід, тому відносити всі пасиви до капіталу є не зовсім правильним.

Третя група вчених ототожнює капітал з активами суб'єктів господарювання. Зокрема, І. А. Бланк розкриває зміст поняття «капітал» як «загальна вартість засобів у грошовій, матеріальній та нематеріальній формах, інвестованих у формування активів» [8], а В. М. Опарін зазначає, що капітал є «сумою коштів, спрямованих в основні засоби та обігові кошти суб'єкта господарювання» [9]. Погоджуємось із тим, що поняття «капітал» охоплює не лише його грошову форму, але й виробничу та торгову, що знаходить своє відображення в активі балансу суб'єкта господарювання. Водночас, на нашу думку, розкриваючи напрями вкладення капіталу, залишається поза увагою факт того, що капітал є носієм фактору ризику, що повинно бути враховано під час розкриття його сутності.

Ми вважаємо, що визначення «капітал» слід трактувати як сукупність грошових, матеріальних і нематеріальних ресурсів, які утворюються завдяки власним, залученим і запозиченим коштам, що залучаються до відтворювальних процесів із метою отримання прибутку в разі певного рівня ризику.

Безумовно, поняття «банківський капітал» і «транснаціональний банківський капітал» мають свої специфічні особливості, які автор детально розглянув у роботі [10].

Висновки. Отже, зазначимо, що в ході еволюції економічних відносин поняття «капітал» трансформується і наповнюється глибшим сенсом, відповідно до пануючої в певний момент часу парадигми економічного розвитку суспільства. Грошовий капітал, зародившись як форма виробничого капіталу, виокремлюється від нього та стає базою формування позичкового капіталу. Згодом позичковий і фіктивний (титульний) капітал поєднуються у складі фінансового капіталу. Головною відмінністю банківського капіталу є те, що це фінансовий капітал, який знаходиться під управлінням банківської установи (у випадку транснаціонального банківського капіталу – під управлінням транснаціонального банку) та містить у собі як позичковий, так і фіктивний (титульний) капітали, що конвертують свої форми у процесі здійснення банківських операцій із метою отримання прибутку в разі певного рівня ризику.

Література:

1. Экономическая теория : учебник / под ред. Г. П. Журавлевой, В. И. Бархатова. – М. : Финансы и статистика, 2007. – С. 437.
2. Черникова Л. И. Теоретические и прикладные аспекты трансформации современного капитала // Сервис PLUS. – 2009. – № 3. – С. 49–56.
3. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента : учебное пособие / И. Т. Балабанов. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 477 с.
4. Поддєрьогін А. М. Фінансовий менеджмент : підручник / А. М. Поддєрьогін. – К. : КНЕУ, 2008. – 536 с.
5. Біла О.Г. Фінансове планування і фінансова стабільність підприємств / О. Г. Біла // Фінанси України. – 2007. – № 4. – С.112-119.
6. Брігхем Є. Ф. Основи фінансового менеджменту : навч. посібник / Є. Ф. Брігхем. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. – 560 с.
7. Моїсєєва Н. К. Основы теории и практики функционально-стоимостного анализа : учеб. пос. / Н. К. Моїсєєва, М. Г. Карпунин. – М. : Высш. шк., 1988. – 192 с.
8. Бланк И. А. Управление формированием капитала / И. А. Бланк. – К. : Ника- Центр, Эльга, 2002. – 512 с.
9. Опарін В. М. Фінансові ресурси : проблеми визначення та розміщення / В. М. Опарін // Вісник НБУ. – 2000. – № 5. – С. 26–31.
10. Момот О. М. Дилеми теоретичної концептуалізації транснаціонального банківського капіталу / О. М. Момот // Економічний аналіз : збірник наукових праць. – 2016. – Том 26. – № 1. – С. 77–82.